

קדושה ראשונה - קדושת האבות

התוס' ביבמות דף פ"ב: מביאים שיטת הר"ח שקדושה ראשונה היא קדושת האבות ושניה היא ירושת יהושע ומשם ואילך קדושה לעולם. מכיון שכבוש בני ישראל הוא המקדש את הארץ א"כ צריך לומר ששיטת הר"ח היא שבוה שאברהם אבינו שנלחם בארבעת המלכים ונצחם, היה בזה דין כבוש ונתקדשה הארץ. אך יש הבדל בין קדושת האבות שקדשו לארץ לקדושת יהושע בזה, שקדושת האבות הועילה רק לזמנם ולא נתקדשה לעולם מה שאין כן בכבוש יהושע שקדשה לשעתו וגם לעתיד לבא.

ישנה מחלוקת בין הראשונים מה היה דין אבותינו לפני מתן תורה. דעת הרמב"ן (ויקרא כד) היא שהיה להם דין ישראל, ומביא דעת הצרפתים שהיא שיטת רש"י וכן פרש"י ביבמות דף מ"ו שהיה להם דין בן נח. אמר"י בסנהדרין דף ב"ט. ולכן יפת תואר לא הותרה לבני נח דלאו בני כבוש יניחו ורק לבני ישראל יש דין כבוש.

לכאורה א"כ נראה שדעת הר"ח היא כהרמב"ן שהיה לאבותינו דין ישראל גם לפני מתן תורה ולכן הועיל כבוש אברהם אבינו שקדש את הארץ. נראה לי לחדש שקדושת ישראל באה לנו ממעמד הר סיני. אדם ששומר מצות אם לא עמדה בשמתו. בהר סיני חסרה לו קדושת ישראל והוכחתי זאת מהא דאמר"י בשבת דף קמ"ו ישראל שעמדו על הר סיני בטלה זוהמתן דהיינו שאו נתקדשו בקדושת ישראל. ומקש"י שם בגמ' גרים מאי ומתריץ דמוליהו הו, ופרש"י בסיני וכל שעמדו על הר סיני נתקדשו ונטהרו. ואם נאמר שאפשר להתקדש בקדושת ישראל בשמירת המצות לחוד א"כ מאי מקשה בגמ' גרים מאי הא אי אפשר לנכרי להתגייר אם לא שקבל עליו לשמור תרי"ג מצות. אלא מוכח ששמירת המצות אינו אלא תנאי בקדושת ישראל. כמובן שאדם שאינו שומר מצות חסרה לו קדושת ישראל, כי חלל את קדושתו. מאידך גיסא גם אם שומר מצות אם לא עמדה בשמתו בהר סיני חסרה לו קדושת ישראל.

אמנם גם לפרש"י נראה לפרש ששמירת המצות מועילה ומקדשת את האדם רק שקדושה זו לא בטלה ממנו דין בן נח. הא דאמר"י גר שנתגייר קטן שנולד דמי, ולכן נתבטל ממנו דין בן נח כשנתקדש בקדושת ישראל, זה בא רק אם קדושתו באה לו מסיני. לכן נראה לעג"ד שגם לפרש"י באמת היה לאבותינו דין ישראל, רק שעדיין חסרה להם קדושת ישראל מכיון שלא היתה קיימת קדושת ישראל בעולם. והיה דינם דין ישראל מכיון ששמרו את המצות אך מכלל בן נח לא יצאו. לפי"ו יש לומר שהר"ח יכול לסבור כרש"י, ומכיון שהיה לאבותינו דין ישראל מהני כבר לקדש את הארץ. אך מכיון שחסרה להם קדושת

ישראל, לכן קדושת הארץ היתה רק כל זמן שאבותינו שמרו את המצות, מכיון שהקדושה באה מתוך שמירת המצות. לאחר שירדו למצרים ולא שמרו את המצות נתבטלה קדושתה. אבל בכבוש יהושע שכבר נתקדש עם ישראל בקדושתו במעמד הר סיני, כשם שקדושה זו קיימת לעולם, גם קדושת הארץ שבני ישראל קדושה הנו לעולם.

מכיון שלגירות צריך מילה וטבילה הרי נראה שעד שנימול א"א לא היה ישראל וזהו כשנימול. א"ל הקב"ה התהלך לפני ה' תמים, שהשיג את השלימות כשנימול, ואז נעשה דינו דין ישראל. א"כ איך מהני כבושו שהיה זמן רב לפני שנימול ולא היה א"כ עדיין דינו דין ישראל.

עוד יש להקשות לפי הר"ח שהועיל כבוש א"א לקדש את הארץ. הרי צריך לומר שמהני כבושו לקנותה דאין סברא לומר שאפילו א"א היה יכול לקדש ארץ שאינה שלו. וע"כ צ"ל שכבוש בני ישראל בימי יהושע עשה שני הדברים שקנו את הארץ וג"כ שע"י הכבוש נתקדשה הארץ, וכמו כן צ"ל שכבוש אברהם אבינו אם הועיל לקדש את הארץ שכבושו היה צריך גם לקנותה. והלא בגמ' ב"ב דף ק' פליגי ר' אלעזר ורבנן אי הילוך קני, וחכמים אומרים הילוך לא קנה עד שיחזיק. ומשמע שכבוש א"א לא הועיל לקנותה. דאם א"א קנה את הארץ בכבושו היה להם לחכמים לומר שאין מכאן ראיה כי א"א קנה את הארץ בכבושו. אמנם י"ל שהרי מה שא"ל הקב"ה לא"א קום התהלך וכו' קדם לכבושו, ובוה פליגי ר"א אומר דהילוך קנה ומומן שא"א הלך בה קנה אותה ומאותו זמן היא מוחזקת לנו, וחכמים אומרים שהילוך לא קנה, ולא נקנית הארץ לנו מומן שא"א הלך בה. אבל מ"מ קנה אותה בזמן שכבשה כשגלחם בארבעת המלכים ונצחם. וזהו דאמר' שא"י מוחזקת היא לנו מאבותינו. וכ"ע ס"ל שמוחזקת היא לנו ופליגי רק מאיזה זמן אם היה זה מומן שא"א קנה בהילוך או מומן שנצח את המלכים. אך א"כ יש לעיין בלשון הגמ' דאמר' דהא דאמר לו הקב"ה התהלך בארץ כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו. ואמאי לא קאמר כדי שיהא נוח לא"א לכובשה.

צריך להבין הא דקאמר בגמ' כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו ופירש הרמב"ן וז"ל "דהו להו כיורשין ולא כגולין ולא יהא רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל הדין". בשלמא אליבא דר"א שהילוך הנו קניין וא"א קנה את הארץ, ושלנו היא מאז לכן אין רשות לשטן לקטרג שגולנים אתם, מכיון ששלנו היא מומן אברהם אבינו וכבשנו את הארץ, ששלנו היא כבר, והכנעני גזל אותה מידינו בכבושו. אבל אליבא דחכמים שהילוך אינו קונה א"כ יש לו לשטן רשות לקטרג גולנים אתם שגולתם את הארץ מן הכנעני. אמנם מכיון שבני נח לאו בני כבוש נינהו הרי לא הועיל כבוש הכנענים, שלא קנוה, ושוב אין אנו גולנים. אך אם נאמר שכבוש הכנעני לא הועיל שלום לכן אינם יכולים לטעון גולנים אתם, למה צריך היה א"א להילוך שלא יקראו אותנו גולנים, בלאו האי טעמא אין זה גול מכיון שהכנעני לא קנה את הארץ.

לענ"ד נראה שאעפ"י שבני נח לאו בני כבוש נינהו, מ"מ יש להם דין ישוב, דהיינו שאם כובשים ארץ מעם אחר שהתישב בה ושולט בה, לא מהני כבוש בני נוח להוציא את הארץ מידם ולעשותה של העם הכובש. אבל גם בני נח התישבו בארץ הפקר. ועל כן גם אליבא דרבנן שהילוך אינו קונה יש לפרש דס"ל בארץ והקימו משטר ומלכות משלהם, הרי זו ארצם והוה מה שהכתוב אומר יצב גבולות עמים. מכיון שהתישבו בארץ קונה ושלהם היא. אבל דוקא אם התישבו בארץ הפקר גם אליבא דרבנן שהילוך אינו קונה יש לפרש דס"ל שהילוך לא מהני לקנות אבל מ"מ מהני שאין הארץ יותר אדמת הפקר. מכיון שותלך בה א"א לא היתה א"י יותר לאדמת הפקר שבני נח יכלו להתישב בה ולקנותה ששלהם תהי' ע"י ישובם.

וזהו דאמרין ארץ ישראל מוחזקת היא לנו שאעפ"י שלא עשינו קנין בה מ"מ תקב"ה כבר החזיקה לנו ואמר שאיננה יותר כאדמת הפקר שכל עם שרוצה להתישב בה הרשות בידו. מהני ישוב הכנעני לקנות שהפירות שלהם שרוצה להתישב בה הרשות בידו. ומ"מ מהני ישוב הכנעני לקנות שהפירות שלהם היה כדאמר' בראש השנה דף י"ג כמו שפי' שם התוס'. ולפי' א"א אמנם לא קנה את הארץ בהילוך, רק שעשה שאיננה ארץ הפקר שלא שכמו שקדשה בכבושו ה"נ קנה אותה.

שיטת הרמב"ן היא שאבותינו נתקדשו גם בקדושת ישראל כמו שנראה מפירושו בסוף בראשית שאומר "שבהר סיני אז שמו אל מעלות אבותם". הרי נראה מדבריו שעם ישראל נתקדש באמת בהר סיני אלא שאבותינו מכיון ששמרו את המצות נתקדשו בקדושת ישראל ובניהם השיגו אותה מדרגה בהר סיני. ונראה לומר ההבדל בין קדושת ישראל הבאה משמירת המצות הוא שהקדושה אינה באה בירושה רק כל אחד השומר מצות מתקדש, משא"כ קדושת הר סיני באה בירושה לנו. לכן ידחק אבינו שנתקדש בקדושת ישראל לא קבל את קדושתו בירושה מאברהם אביו, כי אם השיגה מעצמו מכיון שגם הוא קיים כל התורה וכן יעקב אבינו וכו'. משא"כ לאחר מעמד הר סיני שכל עם ישראל נתקדש בקדושת ישראל לעולם וכל אחד ואחד יש לו קדושת ישראל אלא שעלינו לקיים את התנאי דהיינו לשמור את המצות ואדם שאיננו שומר מצות הרי הוא מחלל את קדושתו.

מכיון שקדושת ישראל שבאה לנו מסיני היא לעולם גם הארץ שעם ישראל קדש קדושתה היא עולמית.

אך עדיין הדבר צריך בירור, שהרי א"א בטח היה עליו להתגייר מכיון שתרח אביו וגם אמו לא היה דינם דין ישראל. הרי צ"ל שגם לפי הרמב"ן שלאבותינו היה דין ישראל וגם נאמר שנתקדשו בקדושת ישראל, מ"מ א"א לכאורה נראה לומר שלא נתקדש עד שנימול דהא גר יצריך מילה וטבילה. ועד שנימול א"א לא היה דינו דין ישראל כי אם דין בן נח ואיך מהני כבוש אברהם אבינו שקדם לפני שנימול.

כבר הקשו מכיון שקיים א"א כל התורה כולה לפני שנצטוו, וקיים את המצות בתור שאינו מצווה ועשה למה זה המתין במצות מילה מלמול עד שהקב"ה צוהו על המילה.

לענ"ד נראה לתרץ מכיון שהמילה היא אות ברית בין הקב"ה ועם ישראל, ברית יכולה להתקיים רק כששני הצדדים מסכימים. כמובן אי אפשר לאדם אחד לעשות ברית בלי הסכמת השני. לכן לא היה ביד א"א לקיים מצות מילה לפני שהקב"ה הסכים לזאת. רק לאחר שנצטוו על המילה הרי נתקיימה הברית בין שני הצדדים. א"כ א"א היה אנוס שלא היה בידו להיות מהול עד שנצטוו ואפשר לומר מכיון שאנוס היה הרי יכל היה להתגייר גם בלי שימול את עצמו. אך לכאורה נראה שאנוס מהני רק אם נאמר שהמילה איננה חלק מהגירות, שבאמת נכרי מתגייר בטבילה לחוד אלא שאם הוא ערל הרי הוא מיפר ברית וזהו שהמילה מעטבתו מלהתגייר וכיון שאנוס הוא רחמנא פטרי. אך אין לתרץ זאת על הר"ח, שהרי שיטתו היא שנכרי מהול אין לו תקנה להתגייר. ואע"ג דאנוס הוא מ"מ מכיון שלגירות צריך מילה וטבילה ואין בידו למול. וצריך לפרש שדעת הר"ח היא שהמילה היא חלק מהגירות, ואנוס כמאן דעביד לא אמרי' א"כ הדרא קושי' להוכחא איך התגיר א"א לפני שנימול.

לענ"ד נראה לפרש הענין שלהתגייר צריך מילה, ושהמילה היא חלק מהגירות, כי בזה הוא נכנס לברית ואי אפשר לגר להיות לבן ישראל אם לא נכנס לברית. אולם אברהם אבינו הלא הקב"ה כרת עמו ברית עוד לפני כן וזו היא ברית בין הבתרים. לכן י"ל שא"א התגייר עוד לפני שנימול וקבל דין ישראל ולפי הרמב"ן גם קדושת ישראל בברית בין הבתרים.

ואמנם ברית בין הבתרים היה אחרי שנלחם בארבעת המלכים מ"מ י"ל שמהני בכוש אברהם אבינו, כי ברית בין הבתרים היה תיכף אחרי שנצטו את המלכים, וכתוצאה ממלחמה זו הקב"ה כרת עמו את הברית, ובאותו זמן כלם הכירו שאברהם אבינו הנו הכובש והארץ נתקדשה או וגם א"א קנה אותה.

על הכתוב והתנעני או בארץ (בראשית י"ב) פרש"י היה הולך וכובש את א"י מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו. ומקשה דעת זקנים מבעלי התוס' דבפ' שלח לך פרש"י על קרא דחברון נבנתה שבע שנים לפני צען מצרים, שמצרים נתן לבנו הגדול אלא שהיתה מבונה מכל טוב וכן אמרי' בסוטה דף ל"ד: אלמא משמע שחברון שהיא מא"י נפלה בחלקו של חם.

נ"ל לתרץ דאין כאן סתירה. כשחלק נח את הארץ נתן את א"י לשם אלא שהתנעני בא וכבש את א"י מיד בני שם. חם בתחילה בנה את צען למצרים בנו, ואחר שהתנעני בא וכבש את א"י הלך חם ובנה לו את חברון. ונראה שצדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהתנעני בא וכבשה לא"י. מכיון שנפלה בחלקו של שם הרי כל בני שם יכלים לומר שלנו היא הארץ. בא כנען שהוא מבני חם והוציאה מידם.

וזה אתי שפיר לפי מה שפירשנו שבני נח כל זמן ששולטים בארצם הרי הארץ שלהם היא. אכן משבא עם אחר וכובש את ארצם, אעפ"י שלבני נח אין דין כבוש ואין הארץ נעשית שלהם כשכובשים אותה מ"מ אין זו יותר ארץ העם הקודם שמכיוון שהפסידו את שלטונם אין זו יותר ארצם. וזהו ההבדל בין עם ישראל לשאר העמים. כל עם ועם כשמתישב בארץ הפקר ושולט בארצו הרי זו הארץ שלו. אלא שזו היא ארצם רק כל זמן שלא אבדו את שלטונם בה. כשבא עם אחר ומוציא מהם את השלטון אין זו יותר ארצם. אבל עם ישראל לא אבד את זכותו בארצו גם כשגלה והפסיד את שלטונו. לזאת מהני הבטחת הקב"ה שאמר לאברהם אבינו לתת לך ולזרעך אחריך את הארץ לעולם.

לכן באו הכנענים והוציאו את א"י מרשות בני שם, אך הכנענים לא קנוה מכיון דלאו בני כבוש נינהו לא נעשית ארצם לקנותה בקנין הגוף ומ"מ קנוה לקנין פירות כדפי' התוס' בר"ה י"ג. אח"כ בא עם ישראל וכבש את הארץ מיד הכנענים, כך שאין לשאר בני שם חלק בה.

לפי מה שפירשנו שא"א נתקדש בקדושת ישראל או שקבל דין ישראל בברית בין הבתרים ולכן מהני כבושו שקנה את הארץ ומאז היא שלנו. וזהו דאמרי' א"י מוחזקת היא לנו א"כ ששלנו היא מזמן ברית בין הבתרים אתי שפיר מה שהירושלמי חלה פ"ב ה"א אומר, א"ר הונא בשם ר' שמואל בר נחמן לזרעך אתו אין כתוב כאן אלא לזרעך נתתי כבר נתתי, דהיינו שבברית בין הבתרים זכה עם ישראל בארצו לעולם, ומאז הוא דאמרי' שירושה היא לנו מאבותינו.

בן נח אעפ"י שאינו קונה בכבוש מ"מ אם יושב על אדמה ועובד את אדמתו קנה אותה לכה"פ לקנין פירות כדאמרי' בר"ה דף י"ג. שמה שזרעו בה הכנענים לפני הכבוש שלהם היתה. ונראה לומר שאם יבא נכרי אחר ויוציא את האדמה מיד העובד אותה ה"ז גזל בידו. וכן גם לפני ברית בין הבתרים א"א בעצמו זכה בארץ שעברה ושהיתה שלו שקנה מיד יושבי הארץ. ואחר ברית בין הבתרים זכה בא"י שהיא של זרעו לעולם גם כשלא ישבו בה. וזהו שהכתוב אומר "כיום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ". שהכתוב מזכיר רק זרעו. כי זהו היה עיקר הקנין שיזכה בא"י לזרעו לעולם.

לפי מה שפירשנו שאברהם אבינו מכיון שהקב"ה כרת עמו את ברית בין הבתרים מאז נתקדש וקבל קדושת ישראל י"ל שהיתה זו קדושה מיוחדת שהקב"ה קדש את א"א וקדושה זו אח"כ זכו יוצאי חלציו, אבל לא זכו בה הגרים ואעפ"י שא"א הנו אב המון גויים וגם גר נחשב לבנו של אברהם אבינו ויש לו קדושת ישראל מ"מ קדושה זו, שאני קורא קדושת האבות, זכו בה רק יוצאי חלציו, מכיון שאז עדיין לא נתברך שהנו אב המון גויים.

ועוד הלא לפני שכרת עמו את הברית בין הבתרים אמר לו הקב"ה "לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיד" (בראשית ט"ו), לכן אח"כ כשנתקדש א"א בקדושת האבות זכו בה רק יוצאי חלציו. וג"כ הלא בברית בין הבתרים א"ל

"כי גר יהי זרעך וכו'" (שם). לכן גרים שלא נשתעבדו במצרים לא זכו בקדושת האבות. אבל קדושת ישראל שבאה לנו מסיני מכיון שנשמות הגרים עמדו בסיני נתקדשו בה. וכאשר הנכרי הבא להתגייר נימול מתקדש בקדושת ישראל.

גר שנשא גיורת בנם ג"כ מותר בממזרת עד עשרה דרי או עד שישתכח שם גיורתו. וכתב הרמב"ם בט"ו מאיסורי ביאה בגר שנשא גיורת דוקא אבל אם נשא בת ישראל הולד אסור בממזרת.

הר"ן בריש עשרה יוחסין מקשה מכיון דאמרי' ביש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר היה לנו להתירו בממזרת כמו שמותרת לאביו הגר. ובוזה תירצתי את הדברי תרמב"ם. הטעם דאמרי' שגר מותר בממזרת כי לשניהם חסרה קדושת האבות. לגר חסרה מכיון שאיננו מיצאי חלציו של א"א, לממזר חסרה קדושת האבות כי בקדושה זו נתקדש רק זרע הכשר של א"א ולא נתנה לפסולים. ואעפ"י שלשניהם ישנה קדושת ישראל מ"מ אין להם קדושת האבות וגר נושא ממזר. אבל גר שנשא בת ישראל מכיון שאם הולד היא בת ישראל ויוצאת מחלציו של א"א כבר נתקדש הולד בקדושת האבות. מכיון שיש לו קדושת האבות אסור לישא ממזרת, כי קדושת האבות אפשר לקבל בין מצד האב ובין מצד האם.

עוד י"ל הטעם שקדושת האבות לא קדשה לע"ל וקדושה שני' קדשה לע"ל, רש"י בע"ז דף כ': מפרש כבוש יחיד שלא היה זה בששים רבוא וכן פירשו שם התוס' (דף כ"א), משמע דכבוש רבים הוא רק כשישנם ששים רבוא שוכבשים אז הארץ מתקדשת. ואפשר לומר שהר"ח ס"ל מכיון שא"א היה שקול כנגד ששים רבוא היה בידו לקדשה בכבושו. מ"מ מכיון שבאמת לא השתתפו ששים רבוא בכבושו רק ששקול א"א כנגדם, לכן לא מהני כבושו לקדשה רק לזמנו כאשר האבות היו בחיים וששקולים היו כנגד ששים רבוא. ולא היה בידו לקדשה לעתיד לבא. כאשר בא יהושע וכבושו היה בששים רבוא אנשים לכן נתקדשה הארץ גם לעתיד לבא.

לפי"ד אליבא דחכמים זהילוך לא קנה א"כ לא מהני הילוך א"א לקנותה וגם כבוש א"א אעפ"י שכבוש כן קונה מ"מ כמו קדושת הארץ שלא נתקיימה לעולם גם קנין א"א בא"י, שבא מתוך הכבוש לא היה לעולם וכשירדו למצרים בטלה קדושת הארץ וגם נתבטל קנין האבות בארצנו. מ"מ אמרי' שא"י מוחזקת היא לנו מאבותינו, כי רק קנין שבא ע"י כבוש מתבטל כמו שנתבטלה הקדושה. ואמרו חכמים שלכן א"ל הקב"ה לאברהם אבינו קום תהילוך בארץ שיקנה בהילוך ולא יתבטל קנינו לעולם. וצריך לפרש כדפירשנו שאעפ"י שס"ל לחכמים שהילוך אינו קונה, מ"מ מהני הילוך א"א שהארץ לא היתה ארץ הפקר יותר, ולא תועיל כבוש וישוב הכנענים בה. וכבוש א"א לפי הר"ח י"ל שקדש את הארץ.

בדעת זקנים מבעלי התוס' מביא שמצא בסדר עולם ששתי יציאות היו וברית בין הבתרים קדם א"כ להילוך אברהם אבינו. א"כ לכאורה יש להקשות

על דברי הר"ח שפרש קדושה ראשונה קדושת האבות וכדפירשנו דהיינו שא"א בכבושו קדש את הארץ, וא"כ צ"ל שג"כ קנה אותה בכבושו ולמה הוצרך אח"כ להילוך לקנותה. לפי"ד אתי שפיר. קנין הארץ של א"א שקנה אותה בכבושו הרי נתבטל כשנתבטל הכבוש, דהיינו כשירדו אבותינו למצרים. לכן אמר לו הקב"ה שיקנה בהילוך וקנין זה לא יתבטל גם כשיבאו הכנענים ויכבושוהו. לפי"ז יש לבאר מה שא"א שאל במה אדע כי אירשנה, שאלתו היתה במה אדע שבני יירשו את הארץ שהרי הכבוש ידע א"א שעתיד להתבטל, א"כ גם קנינו בארץ עתיד להתבטל ובקש מאת הקב"ה שלא יועיל כבוש יישוב הכנענים. לזאת א"ל הקב"ה ידע תדע וזרת עמו ברית בבין הבתרים, שעיי"ז בעשה דינו דין ישראל לכן קנינו בארץ היה לעולם. וקנין זה אמרו התכמים היה בהילוך. נראה לענ"ד לפחד שבני נח כשקונים ארץ ששלהם היא הארץ רק כל זמן שהם שולטים בארצם. כשבא עם אחר ומבטל את שלטונם אין זו יותר ארץ העם הנכבש. אע"ג שאין לכחש דין שקונה בכבוש ואין הארץ נעשית שלו ע"י הכבוש, מ"מ אין זו יותר ארץ העם הנכבש, והארץ נעשית כאדמת הפקר ושיועיל אח"כ חזקה או שאר קנינים שיש להם לבני נח. מה שאין כן לבני ישראל שקנין הגוף שלהם בארץ הוא קנין עולמי, וגם כשבאו בני נח וכבושה מיד עם ישראל אינם יכולים לבטל את קנין עם ישראל בארצו, ולא מהני כבוש בני נח לעשות את הארץ כאדמת הפקר. מברית בין הבתרים שדין א"א נעשה לדין ישראל לכן קנה את הארץ לעולם ולא היתה א"י לאדמת הפקר ולא הועיל כבוש הכנענים.

ידידי הרב מנחם צבי אייכנשטיין זצ"ל חדש שלעם ישראל יש קנין כללי בא"י, וזוהו דאמרי' א"י מותוקת היא לנו, ע"י הקנין הכללי הארץ שייכת לכל עם ישראל. אבל כל אחד מישראל הוצרך לקנין פרטי לקנות את חלקו בארץ. לזאת היתה חלוקת הארץ שלאחר ירושה וישיבה וזה כל אחד בחלקו. יש להוסיף על דבריו ולומר שגם בקדושת ישראל ישנה קדושה כללית וקדושה פרטית. קדושת ישראל הכללית באה לנו מסיני כדפירשנו. אבל גם שמירת המצות מקדשת את האדם, אך זוהי קדושה פרטית שמתקיימת רק כל זמן שהאדם שומר את מצות התורה.

לפי"ז יש לבאר שיטת הר"ח שקדושה ראשונה היא קדושת האבות אבל לא קדושה לע"ל. מכיון שקדושתם היתה פרטית ונתקיימה רק כל זמן ששמרו את המצות. כשירדו למצרים ולא שמרו יותר את מצות התורה לכן נתבטלה קדושת הארץ, ותקנין. אבל כל זמן שאבותינו חיו ושמרו את המצות גם קדושה פרטית יכלה לקדש את הארץ וגם מהני לקנותה.

ההילוך א"א הועיל שא"י שלנו היא גם לאחר שבטלה תקדושה הפרטית. אך גם אם נאמר כן שאבותינו מכיון ששמרו את המצות נתקדשו בקדושה פרטית, כי גם קיום המצות מקדש צריך לומר שזה היה אפשר להתקדש בקדושה פרטית, רק לפני מתן תורה שעדיין לא היתה קיימת הקדושה הכללית של עם ישראל. אבל לאחר מתן תורה שעם ישראל נתקדש בקדושתו הכללית אי אפשר

לאדם להתקדש בקדושה פרטית אם חסרה לו הקדושה הכללית של עם ישראל. וזהו דאמרי' בשבת שגם נשמות הגרים עמדו בהר סיני ונתקדשו בקדושת ישראל. כי לולא שעמדו על הר סיני ולא היו מתקדשים בקדושה הכללית של עם ישראל לא היו מתקדשים בקדושה פרטית אעפ"י ששומרים את המצות. אמנם יש לחלק ולומר שבאמת גם בזה"ו אדם השומר מצות כמו ששמרו אבותינו יתקדש בקדושה הפרטית ולא יצטרך לקדושה כללית. אבותינו שקיימו את מצות התורה לכל פרטי' ודקדוקי' ולא נכשלו אף פעם שלא היו שומרים את המצות הרי לא חללו את קדושתם משא"כ גר שבטח נכשל ועובר לפעמים על מצות התורה הוצרכו להקדושה הכללית של עם ישראל כי קדושה פרטית הבאה מתוך שמירת המצות בנקל מתחללת כשאדם עובר עבירה. קדושת ישראל שבאה מסיני לא בנקל מתחללת. ואפשר רק אם עובר עבודה זרה או מתחללת קדושתו. ועוד י"ל מכיון שכעת קיים עם ישראל שנתקדש בקדושת ישראל הכללית גם הגר שנספח לעם ישראל עליו להתקדש בקדושת ישראל הכללית. וזהו דאמרי' שגם נשמות הגרים עמדו בה"ס ונתקדשו בקדושת ישראל הכללית. לפי דברי הרב שא"י מוחזקת היא לנו בקנין כללי שיש לעם ישראל יש לפרש היא דאמרי' שרק לבני ישראל יש דין כבוש. כי עם ישראל כשכובש ארץ שכבוש רבים או הארץ נקנית לעם ישראל בקנין כללי, ובאמת הארץ הכבושה שייכת לכל עם ישראל כלו ואינה שייכת עדיין לפרט. רק אחר שחלקו את הארץ והיחיד קנה בקנין חזקה וכדומה נקנית הארץ לו ושלו היא. בני נח דאמרי' דלאו בני כבוש נינהו והיינו שאין להם דין שכשכובשים ארץ נעשית שלהם בקנין כללי, אבל יש להם קנין פרטי בארץ שכבשו. לפי פרש"י בגיטין ל"ח. הקנין הפרטי בא מתוך שמחזיק. והו שפירש שם שהשבאי קנה את העבד בחזקה של עבודת כגון הלבישו הגעילו הרחיצו.

ואפשר להוסיף ולומר שלכל עם ועם כשיושב על אדמתו יש לו קנין פרטי בארצו, אבל חסרה להם לבני נח הקנין הכללי שווה ניתן רק לעם ישראל. כשבא עם אחר וכובש את ארצם שקונה הכובש בקנין פרטי את הארץ הכבושה בטל בזה את הקנין הפרטי של העם הנכבש. וזהו דאמרי' שם בגיטין עמון ומואב טהרו בסיחון. תחתם סופר באמת מקשה עלי' מהא דאמרי' בסנהדרין ג"ט. דבני נח לאו בני כבוש נינהו ואיך א"כ טהרו בסיחון. ולפי"ז ניחא. אין להם לבני נח דין כבוש לקנות בקנין כללי, אבל מ"מ קונים הם את הארץ הכבושה בקנין פרטי, ההבדל בין קנין כללי לקנין פרטי י"ל כשעם קונה ארץ בקנין כללי הרי הוא קונה את הארץ לא רק לקנין פירות אלא קונה אותה בקנין הגוף, משא"כ קנין פרטי שקונה רק לפירות. ארץ ישראל שייכת לעם ישראל בקנין הגוף וזה אין ביד בני נח הכת. לטל מכיון שאינם בני כבוש ואינם קונים ארץ בקנין הגוף. אבל יש להם קנין פרטי שקונים ארץ כבושה לפירות. וזהו דאמרי' ברי"ה דף י"ג. עומר שהקריבו אבותינו כשנכנסו לארץ מהיכן בא ופירשו שם התוס' אע"ג דא"י מוחזקת היא לנו מ"מ יש לו במה שזרע. דהיינו שלכנענים כשישבו בארץ היה להם קנין פירות בה.

לפי"ז גם נוחא הא דאמרי' בב"ב דף קכ"ב. עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, דמשמע שתהא חלוקה חדשה, והיינו שאעפ"י שא"י מוחזקת היא לנו תכונה שהיא של עם ישראל כלו שיש לו בה קנין כללי. אבל הקנין הפרטי של כל אחד מישראל בטל, ולעתיד לבא לכן תהי' חלוקה חדשה.

אך יש להקשות מהא דפירשו התוס' בב"ב דף מ"ד: דיש מפרשים דמה שנהגו לכתוב בהרשאות ונתתי לו ד"א בחצרי אע"ג דלית לי' קרקע משום דאין לך אדם שאין לו ארבע אמות בא"י דקרקע אינה נגזלת, ולפי"ד הרי נתבטל הקנין הפרטי של כל אחד מישראל גם בא"י, וא"כ אין לו ד"א שם. ויש לתרץ מכיון שהקנין הכללי לא נתבטל וא"י שלנו היא הרי כל אחד מישראל יש לו ד"א בא"י גם אם אין אלו הד"א של אבותיו שישבו בה לפני החורבן. וכונתם דקרקע אינה נגזלת, שאין לבני נח הכח לבטל את הקנין הכללי של עם ישראל בארצו.

ולפי"ז שגם לבני נח יש להם קנין פרטי בארץ שכתובשים יש להבין דברי התוס' שם בגיטין שחולקים על פרש"י ומפרשים חזקה היינו של כבוש מלחמה. ולכאורה קשה הא לאו בני כבוש נינהו. בזה נוחא. אין להם קנין כללי שאין הארץ הכבושה בקניית לעם כלו אבל כל אחד מבני נח שכבש לו עבד ולקח אותו להיות עבדו או שכבש אדמה והוציאה מיד הבטלים הראשונים נעשה שלו, מכיון שיש להם קנין פרטי, ומהני לקנין פירות, יפת תואר שהותרה צריך לומר הוא מפני הקנין הכללי שע"י קונים קנין הגוף. לעם ישראל כשכבוש, שהותרה נתנה לו רשות לכבוש וקונה את הארץ הכבושה בקנין הגוף, כשם שיש לו קנין הגוף באדמתם כמו כן יש לו קנין הגוף באנשיהם ונשיהם. כשלוקחים אותם לעבדים יש בהם לעם ישראל קנין הגוף, וכיון שקנו גם את נשיהם בקנין הגוף לכן הותרה להם יפת תואר. לבני נח שאין להם דין כבוש ואינם קונים בקנין הגוף רק לקנין פירות לכן לא הותרה להם יפת תואר.

לפי"ד הא דאמרי' בסנהדרין נ"ט דבני נח לאו בני כבוש נינהו, היינו שכבושם אינו קונה להם את הארץ שכבשוה בקנין הגוף, אבל קנה כבושם את הארץ לקנין פירות. ולכאורה נראה מדברי הגמ' בר"ה י"ג דאמרי' עומר שהקריבו בני' מהיכן בא וכו' שאפילו בא"י היה לכנענים קנין פירות שקנו את א"י בקנין פירות. מ"מ יש לדון אם גם לאחר כבוש בני ישראל את הארץ, בני נח שכבשו את הארץ היה להם קנין פירות בה. ואע"ג שלכנענים אמרי' היה בה קנין פירות י"ל שזה היה אפשרי רק לפני כבוש בני ישראל את הארץ מכיון שעדיין עם ישראל לא קנה את ארצו בקנין הגוף. זהא קול"ן כרבנן שהילוך לא קנה והא דאמר לו הקב"ה לא"א קום התחלך בארץ היה זה כדי שתהא נוחה לבניו לכבושה. ופירשו הענין שאע"ג שהילוך לא קנה ולכן עדיין לא קנה עם ישראל את ארצו מ"מ לא מהני ישוב הכנענים לקנותה. אע"ג שאין לבני נח דין כבוש מ"מ נראה דבר פשוט שאם מתישבים בארץ הפקר שלא שלט בה עם אחר לפני כן קנו את הארץ ושלחם היא כל זמן שלא בא

כמנהיגי העם היהודי אינם מייצגים לא את הממשלה ולא את האופוזיציה. כל המפקחים על הבשר ועל המזון, וכל הפקידים המשיאים והעורכים את טקסי הקבורה, המטיפים לחוזרים בתשובה והמגנים את כל השאר, וכל אותם אנשי רוח המאירים לתלמידיהם את נבכי התלמוד — מקומם הממשי הוא רק בשוליים של ניהול ענייני הקהילה או האומה.

גם במקומות שבהם תופסים הרבנים עמדות מפתח בחברה היהודית, בפרט בארצות הברית, ניתן לזקוף זאת לזכות כישוריהם בניהול עניינים חילוניים ולא להיותם מנהיגים רוחניים. אמנם מרבית הרבנים נוטלים חלק בכל תחום של תחיים היהודיים, החל בציונות וכלה ביהדות ברית-המועצות, מחינוך הדור הצעיר ועד לסיעוד קשישים. אולם על פי רוב אין הם אלא גותנים משנה תוקף או מייפים את קווי המדיניות שהותוו על ידי המנהיגים החילוניים ושאושרו על ידי קולו של העם. הם מצטרפים למחאות, הם צועדים בהפגנות, ובדרך כלל הם קוראים לקהילותיהם לתמוך בתכנית אסטרטגית ובסיסמאות מקובלות. אולם לעתים רחוקות בלבד הם מתריסים נגד קוי המדיניות, ורחוקים הם מלהתוות ומלהפיץ קוי מדיניות משלהם.

דברי ביקורת אלו, המרמזים ליתר עצמאות, לא יתקבלו בעין יפה בהלך הרוחות השורר כיום. חזיתי זאת מבשרי כשטיפלתי ב"פרות קדושות". יאה יותר לנביא היה מטר ההשמצות שניתך עלי, כשההנתי לפני שנים אחדות לעורר בפומבי את המצפון היהודי לנוכח מצוקתם של הפליטים הערביים, או כשהוספתי, בעקבות ביקורי בברית-המועצות, את המשפט "תן לעמי לחיות" על האימרה "שלח את עמי", וקראתי לשקול מחדש את המדיניות כלפי יהדות ברית-המועצות, או כשהטלתי ספק בתבונתה של מדיניות מסוימת, שזכתה לא מכבר לתמיכה קולנית בישראל, בפרט בקרב החוגים הדתיים.

אותם אנשים, המאשימים תדיר את הרבנים בחוסר רלוונטיות בהוראתם, אמרו לי שאל להם לרבנים לעסוק בעניינים אלו; מאידך גיסא, מי שביקשו ממני להגיש עצומות מדיניות בפני הממשלה, ראשי הכנסיה או נציגי העיתונות כתמיכה במאבקם, טענו, כאשר חלקתי עליהם, שעלי להתרחק מהפוליטיקה. הנה אומר: הרבנים יכולים לעסוק בפוליטיקה כל עוד הם פועלים לפי תכתיבי אתרים, ונראה שמרבית הרבנים אכן מעדיפים דרך התנהגות זו, משום שהיא מעוררת את ההתנגדות הקטנה ביותר.

העובדה שהרבנות בישראל קיבלה צביון מדיני ולאומי פגעה ביעילות תפקידה ככוח רוחני. בהיותם אחראים בפני משרד ממשלתי ובפני בית נבחרים חילוני, ולא בפני קהילה דתית, יקשה על הרבנים להעלות על הדעת קריאת תגר נגד ראשי המדינה על פי המסורת הנבואית. במשך שמונה שנות שהותי בארצות-הברית, לפני שקיבלתי את תפקידי הנוכחי באנגליה, למדתי להבחין בהשפעתו המחלישה של המימסד המדיני על המנהיגות הדתית. למרות ההפרדה המחלטת, הנראית בעיני מופרות, בין הדת למדינה, מהווים המנהיגים הדתיים בארצות-הברית כוח בעל השפעה יחסית מרובה, וזאת בשל עמידתם בראש

מהפכות מוסריות במישור הלאומי, כגון התנועה לזכויות האזרח ותנועת המחאה כנגד מלחמת ויאטנם, ובשל מעורבותם בכל ויכוח חשוב בעל משמעות לאומית. לעומת זאת באנגליה, שבה אין הפרדה חריפה כל כך, על פי רוב קולה של הדת חלש ואין הוא בעל משקל בעניינים העומדים ברומה של המדינה.

אין ספק שאני מצדד בקיום מפלגות דתיות ואף ברבנות הנתמכת על ידי המדינה, בפרט בראשית דרכה של מדינת ישראל. אולם לדעתי, הנזק הנגרם לאינטרסים הדתיים, ובפרט כשהוא מתבטא בהרחקת העם מהשפעת הדת, עולה בהרבה על התועלת. למעשה אני מאמין, שהשיתוף בין המדינה לדת עומד ביחס הפוך לשיתוף שבין הדת לעם. ככל שהשיתוף בין המדינה לדת הדוק יותר, כן מתרופף השיתוף בין הדת לעם.

הבחירה בין השניים תלויה בסדר העדיפויות שלנו. המאבק נטוש בין התחיקה לבין כוח השכנוע. אם ברצוננו, בראש ובראשונה, לגבש את הכוח הדתי באמצעות התחיקה, אזי אין ספק שיש לברך על השותפות בין המדינה לדת. להערכתו, בחברה דמוקרטית וחילונית בעיקרה, אכיפה מעין זו של הדת באמצעות גזירות תחיקתיות עלולה לגרום נזק. משום כך אני מאמין, שבתנאים הנוכחיים יהיה לקסמי השכנוע משקל רב יותר מאשר לדחיית התחיקה בקידום האידיאל של חברה דתית. כיום יש ליחס חשיבות רבה יותר לרחשי הכבוד כלפי המנהיגים הדתיים וכלפי ההוראה הדתית מאשר לאכיפת חוקים על אוכלוסיה הממאנת לקבלם. לשם כך נחוצה רבנות עצמאית וחפשית, הפטורה מעול ההשפלה הכרוך בעיסוקת מדיניות ובכפייה הדתית.

ב

בנקודה זו אני מבקש להעיר הערות אחדות על אחד המאפיינים הקונסטרוקטיביים ביותר של המנהיגות הרבנית בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. כוונתי לגידול המפתיע במספר, בהשפעה ובעצמה של המכונה בפי כל "עולם הישיבה". בהתחשב בעובדה שעולם זה נכחד בשואה באירופה, נחשבת תחייתו מחדש בקהילות המערב, אשר מעולם לא קנו לעצמן שם בלמדנותן, לאחד מפלאי התקופה המודרנית, אשר ניתן אולי להשוותו לתקומת ישראל. הודות למפעלם הכן ובעל הראיה הרחוקה של קומץ למדנים, אשר שרדו מהשואה, והקימו מחדש ישיבות תורה מפורסמות בארץ-ישראל, בארצות-הברית, באנגליה ובמקומות אחרים בעולם, משגשג והולך לימוד התורה בארצות אלה כפי שלא שגשג מעולם, לפחות לא בתקופה המודרנית. בארץ-ישראל עולה מספר התלמידים בישיבות, ובמקביל להם בסמינרים לבנות, על כלל מספר התלמידים באוניברסיטאות. אף באנגליה התלמידים העוסקים אך ורק בלימודי יהדות דתיים מהווים כחמישית מכלל הסטודנטים היהודיים באוניברסיטאות. באותה מידה מפתיעה תחייתן מחדש של התנועות החסידיות, גם כאן הודות להשראתם של קומץ מנהיגים נמרצים במיוחד. הישיבות והחסידים יחד מונים כמה מאות אלפי תומכים, ואם נביא בחשבון הצטרפותם של אזהדים רבים ושיעור ריבוי

טבעי גבוה, ניוכח לדעת שהם גורם כבד משקל בעם, ושיעור גידולם עולה בהרבה על שיעור גידולו של כל פלג אחר בעמנו. יתירה מזאת, המציאות העגומה של שיעור ילודה גמור בשאר תלמי האוכלוסיה היהודית עשוי להטות את כף המאזניים בעם לטובת מתנה זה גם מבחינה מספרית תוך דור אחד או שניים, ודבר זה יביא בתכרח לתחייה דתית כמעט חסרת תקדים בתולדות העם היהודי.

כבר עתה גרמו התפתחויות אלו לתמורות קיצוניות במבנה הקהילה הדתית ובמנהיגותה. לא זו בלבד שהקהילות המרוכזות סביב בתי כנסת גדולים הולכות ומפנות את מקומן לישיבות, לחדרים ולחצרות חסידיים, המשמשים כסמכות המוסריות של המחנה החרדי, אלא שכתוצאה מכך גם ראשי הישיבות והאדמו"רים הולכים ותופסים את מקומם של הרבנים כמנהיגים הרוחניים, המתווים את קווי המדיניות הדתית המקיפה, וכיון שבתחום התעניינותם ובהשקפת עולמם רחוקים הם במידה רבה מהרבנים, הרואים לנגד עיניהם את הציבור הרחב והאחראים כלפי כלל חברי הקהילה, הרי באותה מידה חל מפנה גם באוריינטאציה ובמגמות של המדיניות הדתית המקיפה.

ג

בטרם אעסוק בתמורות אלו, בסיבות להן ובהשפעותיהן, עלי לסטות מעט מהנושא כדי להצביע על פאראדוקס מוזר בעל קשר כלשהו לנושאנו. לפני מלחמת העולם השנייה הניעו את היהדות החרדית שלושה כוחות עיקריים וברורים בתכלית: במזרח אירופה נמצאו חסידות מצד אחד, והישיבות, לרבות תנועת המוסר, מצד שני, והן העניקו רעננות לחיים החרדיים היהודיים; במקביל להם במערב נמצאה תורה עם דרך ארץ, פילוסופיית הסינתזה עם תרבות המערב, שראשיתה בשמשון רפאל הירש, ומאוחר יותר טופחה בסמינר לרבנים בברלין, בראשותם של עזריאל הילדסהיימר ודוד הופמן. השואה שמה קץ ליהדות המזרח, אך יהדות המערב המשיכה להתקיים. ובכל זאת לאחר המלחמה צמחו ופרחו בקהלות המערב לרבות ארץ-ישראל, שני הכוחות אשר מעולם לא ניסו להשלים עם תרבות המערב, ואילו תורה עם דרך ארץ, אשר צפוי היה שתפרח בסביבה שהיתה ככלות הכול מוכרת לה יותר, פסה מן העולם. אין כיום אף מוסד להשכלה גבוהה, השואף להגיע לאידיאל של תורה עם דרך ארץ כפי שתפסו אותו הירש והילדסהיימר. גם מוסדות כבר-אילן וישיבה יוניברסיטי, המגלגלים בשפתיהם תורה עם דרך ארץ, אינם למעשה אלא צירוף מביך של לימודי יהדות ולימודים חילוניים, בלא סינתזה ביניהם ובלא שכל תחום משתדל להעשיר את משנהו. השקפות לימודי היהדות והאוריינטאציה שלהם מעוצבים כיום על ידי הדפוסיים המזרחיים ולא המערביים.

מה הסיבה לתופעה זו, הנוגדת לכאורה את כל חוקי ההגיון והסוציולוגיה? אינו יכול שלא לייחס אנומאליה מוזרה זו אלא לשני מאורעות מהפכניים בתולדות

העם היהודי. הראשון — התכחותה של גרמניה לתרבות, שהגיעה לשיאה בשואה, ושחביאה בעקבותיה אכזבה טראומטית מכל תרבות המערב וממדעיה. הדור הנוכחי אינו יכול עוד לקבל את ההנחה של הירש על תופעות הלוואי הבלתי נמנעות הכרוכות בהתפתחות התרבות ובהיות האדם נאור יותר. משום כך הוא דוחה את תרבות המערב ואינו רואה כל צורך להסתגל אליה, מלבד אולי בשל כדאיות פרגמאטית, אך ודאי אין הוא רואה בה אידיאל פילוסופי. המאורע השני גם הוא לא ניתן היה לחיזוי בידי הירש: כינונה של מדינת ישראל כמציאות מדינית, והיותה גורם ראשון במעלה בחיים היהודיים ובמחשבה היהודית. מאורע זה פגע לא רק בהשקפת עולמו של הירש, אשר דגלה בגלות, אלא גם סילק את הדינאמיקה מתפיסתו על שליחותו של עם ישראל בקרב האנושות. כיום מושם הדגש על קיום עצמי ועל החזרת יהודי התפוצות. כל מעיינינו נתונים לשליחותנו כלפי היהודים ולא כלפי האנושות כולה.

שני שינויים מרכזיים אלה הלמו את השיבה ואת התנועות החסידיות בשל השקפת עולמן המסוגרת ובשל חוסר עניינן בנעשה מחוץ לעולמן ובתפקיד היהדות בתוכו, אם כי הן נאלצות להשלים, באופן כלשהו, עם המדינה היהודית. נוסף לכך הן מגלות מידה רבה של ליכוד ודינאמיות חזקה, ולכן, אף שהן עדיין גורם משני בורם החרדי של ימינו, השפעתן עולה לאין ערוך על עצמתן המספרית. ידן על העליונה ברוב המאבקים לקביעת מדיניות דתית מקיפה. למשל, הן אשר דאגו לכך שסוגיות כ"מיהו יהודי", ניתוחי מתים, גיוס בנות או איצטדיון הספורט בירושלים יעמדו בראש ענייניו של המחנה הדתי, ויסעירו את הקהילה כולה.

עמדת המוצא של מדיניותם הדתית היא מסוגרת. מפח נפשם מהערכים החילוניים של חברתנו מסביר גם את סלידתם מכל לימודים חילוניים, לרבות הדרסה מקצועית לרבנות, שאינה בתחום הלימוד התלמודי לשמו. כתוצאה מכך, לא רק הציבור אלא גם רבניו המוסמכים אינם מגלים כל ענין בעולם הסובב אותם ואינם ניחנים בכישורים להתמודד עמו. מגמות ההתבדלות המעודדות יחס של זלזול ושל אדישות כלפי העולם, ניכרות ביתר שאת בקרב ראשי הישיבות והמנהיגות החסידית, שהם, כאמור, מורי הדרך והמכוונים את המדיניות של ימינו. מגמות אלה נפוצות, במישור אחר, גם בחברה הישראלית בכללה, כאשר היא פועלת וחושבת ברוח אימתו המפורסמת של בן-גוריון: "לא חשוב מה הגויים חושבים, חשוב מה עושים היהודים".

ד

לדעתי סותרת דוקטרינה זו לחלוטין את התפיסה הקלאסית של קידוש השם, שבה על פי המסורת ייחסנו חשיבות רבה לדעתם של הגויים עלינו ולהשפעת מעשינו והוראותינו עליהם. יש אולי מן הצדק ביחס האדישות הרווח כיום בקרב המנהיגים הרוחניים והישראליים החילוניים כלפי העולם הלא-יהודי. יחס זה הוא בחלקו תגובה נועזת על אכזריותו של העולם, ובחלקו הוא תוצאה

עם אחר וכבש את ארצם והוציאה מרשותם. כדי שהכנענים לא יקנו את הארץ כלל א"ל הקב"ה לא"א קום התהלך ולא תיתתה א"י יותד לאדמת הפקר שהכנענים יכלו לזכות בה בכבושם או ביישובם.

מכיון שעם ישראל עדיין לא קנה את ארצו י"ל שלכן מהני כבוש הכנענים שקנה לפירות. אבל לאחר כבוש בני ישראל שקנה בקנין הגוף, וכיון שלבני נח אין דין כבוש, הדינו שאין בידם לבטל את קנין הגוף של עם ישראל, ולכן י"ל כי אין בידם אפילו לבטל את קנין הפירות ולא קנה לפירות, והפירות שאכלו גזל הוא בידם. או שי"ל מכיון דלבני נח מהני כבוש לקנות לפירות אפילו בא"י עצמה קנה לפירות.

באמת נראה לומר שדוקא כבוש אינו קונה לבני נח את הארץ בקנין הגוף, אבל עם שהתישב בארץ הפקר קנה לא רק לפירות כי אם ג"כ קנה בקנין הגוף, ואפי"ה כשבא עם אחר וכבש מידם את ארצם הרי קנה לפירות. וא"כ י"ל שגם בא"י יש להם לבני נח קנין פירות כשוכבשוה.

לפי"ד שעם הכובש קנה בכבוש לפירות, אעפ"י שלעם הנכבש היה לו קנין הגוף ובארצו, א"כ יש לדון מה קרה לקנין הגוף שלהם. אמנם י"ל שקנין הגוף בארץ נשאר שלהם, ורק לעם הכובש יש קנין פירות. אך י"ל שקנין הגוף של העם שישב בארץ תלוי בקנין פירות וכיון שהפסידו את קנין הפירות בארצם כמו כן אבדו את קנין הגוף, ולכן אמרי' עמוז ומואב טהרו בסיחון.. וזה נראה לחלק בין קנין עם ישראל בארצו לקנין שאר העמים בארצם. כל שאר העמים מכיון שהתישבו בארץ הפקר ועבדו את אדמתם קנה בקנין פירות ומתוך שקנה לפירות קנה גם בקנין הגוף. לכן כשהפסידו את קנין הפירות י"ל שהפסידו גם את קנין הגוף בארצם. שונה הוא עם ישראל שקנין פירות שלו בא מתוך קנין הגוף. מכיון שכבשוה לארץ ישראל והכבוש מהני לקנותה בקנין הגוף, אא"כ כשתלקו את הארץ כל אחד ואחד שזכה בחלקו זכה בה גם לקנין פירות. לכן גם כשבא עם אחר וכבש את הארץ ואפילו אם נאמר שיש להם לבני נח קנין פירות גם בא"י, מ"מ קנין הגוף של עם ישראל בארצו. לא בטל, ונשארה הארץ שלנו. ולפי"ד י"ל שובני נח שמהני כבושם לקנין פירות היינו דוקא בארץ שכבשו מיד עם אחר ולא בארץ ישראל. שכשכובשים ארץ וקונים לקנין פירות עי"ז בידם לבטל גם את קנין הגוף של העם הנכבש. אבל בא"י שאין בידם לבטל את קנין הגוף של עם ישראל בארצו אינם קונים את הארץ לפירות אפילו.

יש א"כ להוסיף ולומר שהעם שכבש את הארץ מכיון שמהני כבושם לקנות את הארץ שכבשו לקנין פירות ולבטל את קנין הגוף של העם הקודם, לכן קונים את הארץ הכבושה אפילו בקנין הגוף. אלא שקנין הגוף שלהם בא מתוך קנין הפירות.

לכן אמרי' שיפת תואר לא התורה לבני נח, ואעפ"י שלפי"ד יוצא שמהני כבושם לקנות בקנין פירות ומהו בא להם גם קנין הגוף וא"כ יש להמות כבושם לכבוש בני ישראל, אבל לא דמי כלל. בני ישראל שכבושם מהני לקנות בתחילה

בקנין הגוף לכן הותרה להם יפת תואר שבסבבם קונה בקנין הגוף. בני גזח שקנין הגוף שלהם בא רק מתוך קנין פירות, מכיון שקונה לפירות מתוך זה בא להם קנין הגוף וזה י"ל רק באדמה שכבשו אבל עבד ושפחה שמהני כבושם בתחילה לקנות לקנין פירות אי אפשר להם אח"כ לקנותם לקנין הגוף שהעבד והשפחה קדמו וזכו בגופם לפני כן. לכן לא הותרה להם יפת תואר.

ובראה לומר שרק לפי שיטת התוס' הוא דאמרי' שכבוש מלחמה קונה לבני נח לקנין פירות, אבל לפי שיטת רש"י צ"ל שכבוש ובני נח לא מהני כלל לקנות ולכן פרש"י שהשבאי קנהו בקנין חזקה, ומ"מ מהני כבוש בני נח להוציאה מיד העם הנכבש וה"ל אדמת הפקר ומהני בקנין דנעלו והרחיצו העבד לאדונו, וכן יועיל קנין החזקה לקנות את אדמתם ע"י בעל פריץ וגדר.

הרב שאול ישראלי

ירושלים

בענין העברת שתילים לענין ערלה

שאלה. שתילים המוצאים מהמשתלה כשיש מסביב לשרשיהם גוש שיש בו כדי לחיות. שבכ"ג נחשבות שנות ערלה משעת נטיעתם הראשונה. אולם מועברים למקומם הקבוע במשאית שקרקעיתם והפגותיה במתכת, שמסתבר שגם לענין אילנות נטיעה בעציץ של מתכת אין בו גדר של עציץ נקוב, מה דין השתילים, לחייבם למנות בהם שנות ערלה מחדש, מאחר שנטיעתם הראשונה כאילו הופסקה ע"י העברתם זו.

דבר זה כבר תועלה על שולחן מלכים. במיוחד דן בזה בארוסה הגרש"ן ארעבך (כרם ציון השלם, אוצר פרי הילולים עמ' מז"ז—מ"ח). ונביא מדבריך ונדון בהם בע"ה;

א. איתא בתוספתא ערלה ג': נורעו בעציץ שאינו נקוב נשבר וחזר ונרעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור. וכיצד הוא יודע אם יכול לחיות אם לאו חופר לו גומא בקרקע ונוטעו בה אם יכול לחיות חייב ואם לאו פטור.

והגר"א בביאוריו לתוספ' מגיה התוספ' וגורס: בתר וחזר ונטעו בעציץ נקוב — "חייב". ובסיפא הופך הגירסא: אם יכול לחיות פטור ואם לא חייב.

ודייק מזה הגרש"ן הנ"ל דחוינו דס"ל להגר"א דהמעביר מעציץ שאי"נ נקוב חייב בערלה גם כשהיה יכול לחיות מעפר העציץ שאי"נ "דאל"כ. מה